

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

ER ./. riksåklagaren ang. grovt vapenbrott

(Hovrätten för Övre Norrlands dom den 8 mars 2018 i mål nr B 799-17)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse. Svaret ska särskilt avse förutsättningarna att döma till skyddstillsyn i kombination med fängelse (s.k. 28:3-fängelse) samt förutsättningarna att beakta den tilltalades ålder och hälsa vid påföljdsvalet.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

ER åtalades för grovt vapenbrott för att på sin fastighet den 15 september 2015 ha innehaft tre kulgevär (en i kaliber 6,5 mm och två i kaliber .22, varav en var laddad med en skarp patron), ett hagelgevär i kaliber 12, en revolver i kaliber .22 som var laddad med sju skarpa patroner, en startpistol, en ljuddämpare i kaliber .22, ett slutstycke samt ett antal patroner. Det gjordes gällande att brottet skulle bedömas som grovt eftersom ER innehaft flera vapen utan att ha rätt till det, gärningen varit av särskilt farlig art då han förvarat skarpladdade vapen i sin bostad dit flera personer haft tillgång samt att han skjutit skarpt med en revolver på sin gård som omges av flera närliggande bebodda fastigheter.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde ER för grovt vapenbrott till fängelse i tio månader.

I skuldfrågan anförde tingsrätten följande.

Som framgår av åtalet så har ER haft näst intill en full vapengarderob utan att ha licenser för dessa. Vapnen har förvarats i all enkelhet i bostaden, som exempelvis i garderober, i kökssoffan och när det gäller revolvren, under en kudde. När det gäller sistnämnda vapen har ER tillstått att han skjutit sju skott mot en tunna på sin egen gårdsplan. Syftet var enligt honom själv att kontrollera om revolvren fungerade. ER har dessutom haft betydande mängder ammunition;

hans invändningar om rätt att avyttra denna ammunition framstår som helt osannolika och har inte på något sätt kunnat styrkas.

Åtalet är styrkt och ER ska dömas för grovt vapenbrott. Åklagarens yrkande om förverkande ska bifallas.

Tingsrätten anförde följande i påföljdsfrågan.

Straffet för grovt vapenbrott är fängelse i som lägst, ett år. ER är 72 år. Hans ålder ska beaktas vid bestämmande av brottets straffvärde (se 29 kap 5 § andra punkten brottsbalken). Tingsrätten bedömer att straffvärdet för det grova vapenbrottet med beaktande av ERs relativt höga ålder, är fängelse 10 månader. Vapenbrott är ett brott av betydande artvärden. Vid så pass högt straffvärde som motsvarande tio månaders fängelse finns inga möjliga alternativ till ett fängelsstraff. ER ska således dömas till fängelse och fängelsestraffets längd bestäms till 10 månader.

Hovrättens dom

ER överklagade tingsrättens dom till hovrätten och yrkade att hovrätten skulle bedöma vapenbrottet som vapenbrott av normalgraden och under alla förhållanden döma honom till en icke frihetsberövande påföljd.

Hovrätten – som tillämpade 9 kap. 1 a § vapenlagen i dess lydelse före den 1 januari 2018 – ändrade tingsrättens dom endast på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse i nio månader.

Hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten i fråga om rubricering.

I påföljdsdelen anförde hovrätten följande.

Hovrätten anser att straffvärdet för denna gärning uppgår till fängelse ett år. I likhet med tingsrätten anser hovrätten att någon annan påföljd än fängelse inte kan komma i fråga.

Rätten ska utöver brottets straffvärde enligt 29 kap. 5 § första stycket 2 brottsbalken i skälig omfattning beakta om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde. Ålderns betydelse vid straffmätningen ligger främst i att det med hög ålder följer vissa typiska svagheter som kan göra avtjänandet av ett fängelsestraff mer kännbart än för en yngre person, men också i att återstående livslängd blir kortare med ökad ålder. Från den betydelse som ålder kan ha som s.k. billighetshänsyn bör skiljas dålig hälsa, som också kan leda till att man vid straffmätningen frångår straffvärdet (jfr rättsfallet NJA 2017 s. 138). ER är nu såväl 73 år gammal som något sjuklig. Hovrätten anser därför att straffmätningens värde är något lägre än det som tingsrätten funnit och ER ska därför dömas till fängelse nio månader.

Överklagandet

ER har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen rubricerar vapenbrotten som brott av normalgraden och dömer honom till en icke frihetsberövande påföljd. I andra hand har han yrkat att påföljden bestäms till skyddstillsyn i förning med fängelse, s.k. 28:3-fängelse.

ER har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Hovrätten har gjort en felaktig rubricering av vapenbrottet. Hovrätten har därvid inte beaktat att flera av vapnen var gamla utan någon funktionalitet. Hovrätten har i vart fall felaktigt kommit fram till att det inte finns utrymme för någon annan påföljd än fängelse. Utrymme finns för s.k. 28:3-fängelse, med hänsyn till hans ålder, psykiska ohälsa och sviktande fysiska hälsa.

ER har som skäl för prövningstillstånd anfört att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar frågan om när det är oundgängligen påkallat att förena en skyddstillsyn med ett fängelsestraff. Vägledande avgöranden saknas i denna fråga.

Grunderna för min inställning

Rubriceringsfrågan

Jag delar hovrättens bedömning att gärningen ska bedömas som grovt vapenbrott.

Påföljdsfrågan

Enligt 30 kap. 4 § första stycket brottsbalken ska rätten vid val av påföljd fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Rätten ska därvid beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken, s.k. billighetskäl. Enligt 30 kap. 4 § andra stycket får rätten, som skäl för fängelse, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott.

ER förekommer inte i belastningsregistret, utöver nu aktuell dom.

När den aktuella gärningen begicks var straffskalan för grovt vapenbrott fängelse i lägst ett och högst fyra år (9 kap. 1 a § första stycket vapenlagen [1996:67] i dess lydelse före den 1 januari 2018). Sedan den 1 januari 2018 är straffskalan fängelse i lägst två och högst fem år.

Jag delar hovrättens bedömning att brottets straffvärde bör motsvara fängelse i ett år.

Vid straffvärden (eller, om det aktualiseras, straffmättningsvärden) som motsvarar eller överstiger fängelse i ett år är utgångspunkten att påföljden ska bestämmas till fängelse (se bl.a. NJA 2016 s. 553 p. 19).

Enligt 29 kap. 5 § första stycket 2 brottsbalken ska rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skälig omfattning beakta om den tilltalade till följd av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde. Som tidigare angetts ska rätten också beakta dessa omständigheter vid påföljdsvalet.

I lagens förarbeten anges att det i regel finns anledning att mer generellt överväga om bestämmelsen ska tillämpas då gärningsmannen har uppnått den allmänna pensionsåldern, 65 år. Det anges också att åldershänsyn främst bör aktualiseras då fråga uppkommer om att döma ut längre fängelsestraff, dvs. straff på mer än endast någon eller några månader. Vidare framhålls att ett längre fängelsestraff i allmänhet torde drabba den som kommit upp mot sjuttioårsåldern hårdare än det drabbar yngre personer. (Prop. 1987/88:120 s. 95.)

I NJA 2017 s. 138 ansåg Högsta domstolen att den tilltalades ålder, 70 år vid tiden för Högsta domstolens dom, inte utgjorde skäl att frångå straffvärdet om sex månaders fängelse för de brott som den tilltalade dömts för (grov vårdslöshet i trafik i förening med grovt rattfylleri). Högsta domstolen uttalade bl.a. följande.

18. Ålderns betydelse vid straffmätningen ligger främst i att det med hög ålder följer vissa typiska svagheter som kan göra avtjänandet av ett fängelsestraff mer kännbart än för en yngre person, men också i att återstående livslängd blir kortare med ökad ålder. Från den betydelse som ålder kan ha som s.k. billighetshänsyn bör skiljas dålig hälsa, som också kan leda till att man vid straffmätningen frångår straffvärdet.

19. Hur stor åldersreduktionen ska bli avgörs främst av det tänkta fängelsestraffets längd och den tilltalades ålder. Mot bakgrund av de skäl som motiverar hänsynen till hög ålder är det naturligt att det är den tilltalades ålder vid lagföringen som beaktas – i praktiken vid tiden för domen – och inte åldern vid tiden för brottet.

20. Individuella förhållanden, såsom tidigt åldrande eller särskilda ålderskrämpor som inte är av sådan allvarligare beskaffenhet att de kan föranleda att straffet lindras av hälsoskäl, kan någon gång fordra beaktande.

21. Lindring bör i allmänhet inte komma i fråga när den i förhållande till straffmätningens värde skulle bli endast marginell eller den skulle uppgå till endast en eller ett par månader. Undantag kan möjligen tänkas i det allra översta åldersskiktet.

22. Det sagda betyder att lindring i regel blir aktuell först när den tilltalade är några år äldre än 65 år, och då främst vid förhållandevis långvariga fängelsestraff.

Hänsyn till dåligt hälsotillstånd kan tas bl.a. vid allvarigare fysiska handikapp såsom förlamning eller starkt nedsatt syn och då gärningsmannen lider av allvarlig sjukdom, framför allt om denna är livshotande. Även det psykiska hälsotillståndet kan beaktas, om det inte är av den arten att det faller under annan särreglering. (A. prop. s. 95.)

För att dåligt hälsotillstånd ska beaktas vid straffmätningen krävs att det finns ett särskilt samband mellan hälsotillståndet och verkställigheten av ett fängelsestraff. Det måste kunna förutses att hälsotillståndet skulle medföra någon särskilt allvarig olägenhet vid verkställigheten och att verkställigheten därför skulle drabba den tilltalade oskäligt hårt. Sådana olägenheter kan vara att sjukdomen skulle göra verkställigheten särskilt plågsam eller att verkställigheten skulle försämra hälsotillståndet allvarligt. (Se NJA 2010 s. 485 p. 5.)

Med beaktande av framför allt ERs ålder (73 år vid hovrättens dom) bör straffmättningsvärdet, som hovrätten anfört, kunna bestämmas till fängelse i nio månader.

Grovt vapenbrott är ett brott av sådan art att det råder en stark presumtion för en fängelsepåföljd. Endast om det förekommer särskilda skäl bör fängelsepresumtionen kunna brytas (se bl.a. NJA 2016 s. 553).

ER har yrkat att påföljden i stället för fängelse ska bestämmas till skyddstillsyn med fängelse.

Enligt 28 kap. 3 § och 30 kap. 11 § brottsbalken kan en skyddstillsyn förenas med fängelse i lägst 14 dagar och högst tre månader om det är oundgängligen påkallat med hänsyn till brottslighetens straffvärde eller den tilltalades tidigare brottslighet. Också brottslighetens art kan tala för att skyddstillsyn och fängelse väljs som påföljd (NJA 2013 s. 922). Kombinationen ska användas endast då alternativet är ett längre fängelsestraff.

NJA 2015 s. 1024 p. 30 uttalar Högsta domstolen följande om var gränsen bör gå beträffande när påföljdscombinationen skyddstillsyn med fängelse kan användas för att ersätta ett fängelsestraff.

30. Var gränsen går för att det ska vara möjligt att förena en skyddstillsyn med fängelse är inte alldeles klart. Om brottslighetens art saknar betydelse för bedömningen bör dock tillämpningsområdet för påföljdscombinationen börja där det fängelsestraff som annars hade dömts ut hade bestämts till ett år. Ett rimligt antagande är att den yttersta gränsen i dessa fall går ungefär när detta fängelsestraff hade fått lyda på ett år och sex månader. Om också brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet inverkar på påföljdsvalet sänks uppenbarligen denna gräns. Det bör dock i sådana fall

normalt vara möjligt att tillämpa skyddstillsyn och fängelse till och med ett straffmättningsvärde som motsvarar fängelse i ett år.

Enligt vad Högsta domstolen uttalar i nämnda avgörande bör det således vara möjligt att döma till skyddstillsyn med fängelse vid straffmättningsvärden som motsvarar fängelse i ett år i de fall brottslighetens art påverkar påföljdsvalet. Skyddstillsyn med fängelse kan således utgöra ett särskilt skäl att undvika en längre fängelsepåföljd, om en sådan påföljdskombination kan anses tillräckligt ingripande.

När det gäller ERs hälsotillstånd har Kriminalvården bedömt att ER har behov av samtalsstöd för sitt mående, vilket behov enligt Kriminalvården sannolikt kan mötas av psykiatrin. Vidare uppges i Kriminalvårdens yttrande att ER har skadat en fot och att han har artros i sina händer, vilket leder till smärta och till viss del nedsatt funktion. Enligt Kriminalvården föreligger inte något övervakningsbehov.

Med hänsyn till vapenbrottets mycket höga artvärde och med beaktande av det underlag som är aktuellt i målet beträffande ERs hälsotillstånd kan jag inte finna att ERs ålder och hälsotillstånd utgör tillräckligt starka skäl för skyddstillsyn med fängelse som ett alternativ till den av hovrätten utdömda fängelsepåföljden. Hovrättens dom ska därmed stå fast.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Mot bakgrund av Högsta domstolens uttalanden i bl.a. NJA 2015 s. 1024, NJA 2016 s. 553 och NJA 2016 s. 859 bör det anses klarlagt att påföljdskombinationen skyddstillsyn med fängelse kan användas som ett alternativ till fängelse mellan ett år och ett år och sex månader om brottets art inte inverkat på påföljdsvalet och annars som ett alternativ till fängelse i upp till ett år. (Se också Martin Borgeke och Mari Heidenborg, Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl., s. s. 454 ff.)

Genom NJA 2017 s. 138 har Högsta domstolen givit vissa riktlinjer för när och i vilken utsträckning hög ålder ska påverka straffmätningen.

Frågan om under vilka förhållanden ålder och dålig hälsa ska påverka påföljdsvalet så att skyddstillsyn med fängelse kan ersätta ett fängelsestraff vid grovt vapenbrott och andra brott med högt artvärde har inte tidigare belysts av Högsta domstolen. Utvecklingscentrum Stockholm, som inom Åklagarmyndigheten har ett särskilt ansvar för metodutveckling m.m. när det gäller allmänna påföljdsfrågor, har dock uppgett att de inte fått några frågor från åklagare om detta och att de inte känner till att frågeställningen aktualiserats i andra mål. En prövning av överklagandet skulle riskera att främst få betydelse i det enskilda fallet.

Behovet av klagande uttalanden av Högsta domstolen i påföljdsfrågan framstår till följd av det anförda som ringa. Några övriga frågor av prejudikatintresse kan jag inte finna.

Mot denna bakgrund avstyrker jag prövningstillstånd.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Åklagarkammaren i Umeå (AM-125161-15)
Kammaråklagaren Petra Lundberg